

LA HISTORIOGRAFIA

La historiografia pot ser considerada el primer gènere de la literatura grega lligat a la prosa exclusivament, si bé també es poden distingir en la prosa grega, des dels seus orígens, altres discursos específics que poden ser considerats gèneres, com la filosofia, la faula, l'oratória, la novel·la, etc. En qualsevol cas, la prosa (ὁ πεζὸς λόγος, o discurs *a peu*), latent en el llenguatge oral, ocupà amb el naixement de l'especulació el lloc del vers com a forma més apta per comunicar les idees, es convertí en un instrument de treball intel·lectual i deixà per a la poesia la parcel·la de la sensibilitat artística.

En un principi la història es confonia amb el mite. Tanmateix, l'afecció de l'aristocràcia jònica per les genealogies i per l'etnologia, fomentades per la colonització, prepararen poc a poc el camí de la història com a gènere amb personalitat pròpia. Les primeres temptatives de narracions històriques es van donar per iniciativa dels anomenats *logògrafs*, entre els quals el primer conegut va ser Hecateu de Milet. No obstant, aquest mot – λογόγραφος – designava l'autor de textos en prosa sense precisar-ne el contingut, i per tant podia al·ludir tant a un historiador com al redactor de discursos per ser pronunciats per altres persones.

Heròdot

Es pot parlar d'historiografia a partir del segle V aC, davant de l'obra d'Heròdot d'Halicarnàs (480-420 aC), que ell denominà ἱστορίη, *investigació*, perquè volgué donar a conèixer les seves investigacions sobre les lluites entre els grecs i els perses, que publicà en la seva obra *Història*, dividida en nou llibres dedicats cadascun a una de les Muses. Heròdot va ser considerat més endavant pel romà Ciceró el 'pare de la història' –*pater Historiae*–, perquè va superar la vella concepció de descriure països i costums i d'enumerar esdeveniments importants deslligats, i va intentar buscar una connexió causal entre els fenòmens històrics.

Heròdot volgué visitar els grans escenaris de la història i viatjà per Pèrsia, Babilònia, Síria i Egipte. La seva estada a Atenes fou decisiva per a la seva interpretació de les guerres Mèdiques com el primer conflicte entre Orient i Occident.

Cal dir que Heròdot tenia una concepció etnicoreligiosa de la història, segons la qual la divinitat fa caure de les altures la persona que s'encimbella massa, i afirma *que qualsevol deïtat és envejosa i pertorbadora* (τὸ θεῖον πᾶν ἐόν φθονερόν καὶ ταραχῶδες [I 32]), pensament que posa en boca de Soló, el legislador atenès d'època arcaica. D'una manera semblant al seu amic Sòfocles,

mostra una postura resignada davant els designis de la divinitat quan diu que *l'home és, tot, ell, obra de l'atzar* (πᾶν ἐστί ἀνθρώπος συμφορῆ, [I 32]).

Tucídides

De Tucídides d'Atenes (470-395 aC) sabem que fou nomenat estrateg el 424 aC per controlar la regió de Tràcia durant la guerra del Peloponnès entre Atenes i Esparta. Com que no pogué impedir que l'espartà Bràsidas s'apoderés de la colònia atenesa d'Amfípolis, hagué d'anar a l'exili i dedicà el seu temps a redactar la seva obra, una *Història de la guerra del Peloponnès* que presenta en vuit llibres els esdeveniments d'aquest conflicte fins l'any 411.

Toit i ser un general fracassat, aconseguí un èxit difícilment superable com a historiador i es convertí en el creador de la ciència històrica grega en raó de la seva preocupació per la informació exacta. Sense esmentar Heròdot, critica les seves inexactituds quan diu que *la recerca de la veritat és negligida per molts, i es decanten més per les informacions corrents* [I 20]). La història no és una mena de poema brillant ni està feta per a una lectura pública. Ell es dóna per satisfet *si la consideren útil tots els qui volen tenir una visió exacta dels fets passats i dels que, més o menys semblants, es produïran en el futur, en virtut de la condició humana. És una adquisició per a sempre* (κτῆμα ἐς αἰεὶ) *més que no pas una peça de concurs per a una audició circumstancial* (I 22).

Tucídides fou un pensador polític que va prescindir de les consideracions mitico-religioses en l'anàlisi dels esdeveniments històrics. Distingí clarament les causes pròximes i les remotes de la guerra, posà en evidència que els bons governants actuen per raons polítiques i econòmiques i no per raons religioses, patriòtiques i personals, i féu una anàlisi freda i objectiva del fets.

En la seva obra és perceptible la influència de la sofística i de la medicina hipocràtica, en observar els símptomes de la naturalesa humana i pronosticar el curs de la malaltia política i cívica del període de temps que va viure. Va veure que la massa del poblé és voluble i manipulable pels polítics segons les situacions politico-socials i fa un pronóstic poc optimista quan afirma: *Moltes són les calamitats que van caure damunt les ciutats en guerra civil, calamitats que es produeixen i sempre es produïran, mentre la naturalesa humana sigui la mateixa* (III 82, 2).

Xenofont

Xenofont (430-355 aC), nascut a l'Àtica en el si d'una família benestant, fou un deixeble de Sòcrates i potser també de l'orador Isòcrates. Hostil a la democràcia restaurada després del breu govern dels Trenta Tirans, s'allistà a l'exèrcit de mercenaris aplegat per Cir el Jove per sublevar-se contra el seu germà el rei de Pèrsia. Després que Cir morí, organitzà la retirada dels deu mil

expedicionaris grecs cap a la mar, que explicà en la seva *Anàbasi (Expedició) de Cir o Retirada dels déu mil*. En morir Sòcrates, fugí a Esparta i lluità al costat dels lacedemonis contra la seva pàtria. Desterrat d'Atenes, els espartans li regalaren una finca esplèndida a l'Èlida.

Fou un home d'acció i s'ocupà de diversos temes, la qual cosa li impedí que fos un escriptor profund. En realitat, Xenofont paga les conseqüències de ser a l'ombra de Tucídides pel que fa a la historiografia. El mateix li passa si considerem les seves afeccions filosòfiques en comparació a la figura extraordinària de Plató. De fet, Xenofont fou un polígraf sense gaires pretensions, que tocava els temes més diversos: la història, la filosofia, l'economia, la caça, etc.

Xenofont adoptà una postura conservadora i tradicional, típica de la mentalitat filoespartana. Encara que escoltà alguns sofistes, en rebutjava la ideologia. En els seus contactes amb els perses, va aprendre a estimar els valors no grecs, fet que permet que sigui considerat com un precursor de l'hel·lenisme, ja que va ajudar a esborrar la distinció grecs i bàrbars.

A les *Hel·lèniques*, en set llibres, intentà continuar l'obra de Tucídides explicant els fets històrics de Grècia des del 411 fins al 362, però no va saber mantenir la imparcialitat ni el rigor del seu predecessor. També va escriure la *Ciropèdia*, una mena de novel·la històrica que tracta de l'educació idealitzada del rei de Pèrsia Cir el Vell. En la *Constitució d'Esparta* fa una apologia del règim espartà.

Sòcrates fou una altra figura que va merèixer l'atenció de Xenofont en diverses obres: l'*Econòmic*, un tractat sobre economia domèstica, en el qual Sòcrates proposa un exemple de bon govern d'una casa i de l'educació ideal de la dona; *Records socràtics*, obra en la qual ens presenta un Sòcrates amb menys altura i menys ironia que el que Plató ens ofereix els seus *Diàlegs*. Altres obres dedicades a Sòcrates són el *Convit* i l'*Apologia de Sòcrates*.

També va escriure altres obres de temes molt diversos: econòmics, de caça, d'equitació, etc.

Historiadors de l'època romana

De l'època romana cal assenyalar alguns historiadors, l'obra dels quals es conserva en bona part.

Polibi de Megalòpolis (202-120 aC), fou un grec deportat a Roma, on residí setze anys. La seva amistat amb Escipió Emilià li permeté conèixer els polítics més influents en aquell moment i tenir accés als arxius de Roma. Acompanyà el seu protector en les campanyes Numància i de Cartago en Hispània. En les seves *Històries* explica els factors de caràcter moral, militar, econòmic i polític que permeteren a Roma ser el gendarme i la mestressa del món antic.

Diodor d'Agírión, a Sicília (s. I aC), va compondre una història universal en quaranta llibres, anomenada *Biblioteca històrica*, de la qual es conserven quinze llibres i fragments dels altres.

Estrabó d'Amàsia, a Capadòcia, Àsia Menor (63 aC - 19 dC), va escriure una *Geografia*, obra bàsica per a conèixer els pobles antics de la Mediterrània. Estudia l'origen dels pobles, les seves migracions i posa en relleu les relacions entre l'home i el medi natural.

Plutarc de Queronea, a Beòcia (50-120 dC), fou un biògraf i un moralista que exercí el càrrec de sacerdot de Delfos. En la seva monumental obra *Vides paral·leles* compara figures històriques rellevants de Grècia i Roma. També se n'han conservat un gran nombre d'escrits, sovint en forma de diàleg, que formen un conjunt amb el títol de *Escrits morals* i contenen les seves idees religioses, polítiques, filosòfiques i morals. A partir del Renaixement la seva obra fou molt valorada per intel·lectuals com Maquiavel, Erasme, Montaigne o Rousseau.

Pausànias, potser de Magnèsia del Sípil (segle II dC), fou un viatger incansable que en la seva *Descripció de l'Hèl·lada* ens ofereix un inventari detallat d'indrets, santuaris i llegendes que s'hi refereixen. Encara que pot ser qualificat d'excessivament crèdul, la seva obra és d'una gran utilitat per a l'arqueologia, ja que descriu l'Hèl·lada de l'època romana, abans de les destruccions iniciades pels romans al segle III aC.